

ICOLC 2012

Zpráva ze zahraniční služební cesty

Konference evropských knihovnických konsorcií ICOLC se konala ve dnech 14. - 17. října 2012 ve Vídni a jejím organizátorem bylo Rakouské akademické konsorcium (<http://www.konsortien.at>). Jednání se zúčastnilo 84 pracovníků knihoven, informačních institucí a zástupců konsorcií z 24 zemí.

Úvodní blok přednášek byl věnován statistickým přehledům vztahujícím se k meziročnímu nárůstu cen vybraných vydavatelů a poskytovatelů databází, porovnání situace v Evropě, Asii, Severní a Jižní Americe. Z úvodních prezentací vyplynulo, že ekonomická krize zasáhla většinu evropských knihoven a konsorcií. Zatímco rozpočty knihoven stagnují, vydavatelé elektronických informačních zdrojů mají své obchodní modely založeny na každoročním nárůstu poplatků. Představitelé konsorcií tedy intenzivně jednájí s poskytovateli a vydavateli elektronických informačních zdrojů s cílem dosáhnout minimálního meziročního nárůstu cen, hledají vhodný obchodní model pro akvizici formou konsorcionálního financování.

Mezi velmi zajímavé prezentace patřilo představení tříletého francouzského projektu ISTEEX (<http://www.istex.fr/?Presentation>), jehož cílem je vytvoření národní digitální knihovny dostupné široké veřejnosti, kde budou trvale zpřístupněny retrospektivní kolekce vědeckých informačních zdrojů.

Aktuální situaci v rámci svých konsorcií zhodnotili představitelé tureckého konsorcia ANKOS, francouzského konsorcia COUPERIN, ruského konsorcia NEICON a holandského konsorcia SURFmarket. V tureckém konsorciu se i přes problémy s financováním e-zdrojů, zvýšil počet členů (139 institucí) i licencovaných databází (uzavřeno 90 licenčních smluv). Kromě složitých vyjednávání s poskytovateli e-zdrojů o snížení meziročního nárůstu poplatků, řeší problémy s nerovnoměrným rozložením poplatků mezi členy konsorcia (velké x malé organizace, rozdíly v rozpočtu jednotlivých členů, míra využívání). Vedle akvizice zahraničních e-zdrojů se konsorcium zaměřuje i na podporu tureckých vydavatelů vědeckých e-zdrojů. Konsorcium COUPERIN se z důvodu stagnujících rozpočtů knihoven na akvizici snaží s vydavateli vyjednat snížení meziročních nárůstů cen databází, cílově bez navýšení. V ruském konsorciu NEICON, které sdružuje 802 členů z knihoven různých typů, stoupá počet licencí a předplatitelů, přesto je využívání e-zdrojů poměrně nízké. Kromě meziročního nárůstu poplatků vydavatelů musí i toto konsorcium čelit vnitřním problémům, které představuje přechod na 100% financování z rozpočtu knihoven v r. 2013 (e-zdroje byly až do r. 2011 financovány ze státního rozpočtu, rok 2012 je přechodový - knihovny financují e-zdroje z 25%). Holandské konsorcium SURFmarket představilo možný přístup k vyjednávání licencí s vydavateli. Požádali vybrané vydavatele o flexibilnější přístup a poskytnutí variantních nabídek pro knihovny. Varianty nabízí odlišnou výši meziročního nárůstu v závislosti na počtu zpřístupňovaných titulů.

Jiný pohled na svět vydavatelů STM poskytla analýza společnosti Exane BNP Paribas, ze které vyplývá, že vydavatelé STM jsou důležitým a stabilním segmentem v mediálním průmyslu. Portfolium jejich zákazníků je široké, zahrnuje jak komerční korporace, tak státní instituce. Vydavatelé odborné literatury profitují navzdory ekonomické krizi, a to zejména díky orientaci na digitální zdroje, vydávání elektronických časopisů a e-knih, vývoji nových produktů. Studie předpovídá pozitivní vývoj v STM vydavatelském průmyslu i do budoucna. Rozvíjející se trend volného přístupu (Open Access) pravděpodobně z finančního hlediska neovlivní vydavatele během následujících 5 let.

Zamyšlení nad novým cenovým modelem elektronických informačních zdrojů prezentovala zástupkyně konsorcia Velké Británie JISC. Historicky byla cena za elektronické informační zdroje předplácené v rámci konsorcia založena na částce vydané příslušnou institucí za nákup tištěných časopisů. Současný trend prosazovaný některými vydavateli je více přiblížit cenu časopisu hodnotě, kterou má daný titul pro instituci (měřeno počtem stažených článků). Tento model se zdá být v principu správný, zůstává ale otázkou, zda je vhodný pro vědecké informace.

Část příspěvků byla věnována problematice open access. Byl představen projekt SCOAP (<http://scoap3.org/whoisscoap3.html>), který vznikl v roce 2006 a sdružuje instituce a knihovny z různých zemí. Cílem projektu je podpora otevřeného publikování. Roční finanční podpora autorů je cca 10 mil. Euro, velmi pečlivě je sledována kvalita jejich odborných článků. Na odlišnosti v oblasti open access v Kanadě, USA a Evropě poukázal další příspěvek. I když cíl je společný – propagovat a umožňovat open access - liší se znění licencí i dohod s vydavateli.

Inspirativní přednášky zazněly v sekcích týkající se dalších trendů v licencování e-zdrojů a plánovaných změn v obchodních modelech konsorcií.

Byla zmíněna výhodnější pozice pro vyjednávání cen pro široké konsorcium s větším počtem členů, kdy je možné dosáhnout lepších výsledků při vyjednávání. Jednání je potřeba vést s ohledem na aktuální situaci - ekonomická krize, legislativní omezení, globalizace, atd. Je důležité připravit takový obchodní model, který přináší účastníkům konsorcia novou, vyšší hodnotu (např. lepší služby). Byla zdůrazněna potřeba najít určitý kompromis mezi požadovanými službami a jejich cenou.

Zajímavá byla přednáška zástupkyně bavorského konsorcia o projektu, jehož cílem je zmapovat situaci s klasifikačním systémem využívaným pro vyjednávání licencí e-zdrojů, pracovat na optimalizaci parametrů a následně dosáhnout jeho standardizace. Prozatím při vyjednávání převládají modely vydavatelů. V létě 2012 byla zmapována situace konsorcií v zahraničí (mezi členy ICOLC). Z průzkumu vyplývá, že nejčastěji se využívá údaj Full-Time-Equivalents (FTE), dále celkové výdaje za předplatné časopisů a poté typ instituce (univerzity, vysoké školy, státní a vědecké knihovny, výzkumné instituce). Za nejvíce užitečné se považují FTE, dále parametry specifikující obor, následně statistiky využívání a typ instituce. Počet FTE se využívá nejčastěji a jeví se jako nejužitečnější, ale často nebývá jasné, co má být započteno (počet studentů, počet studentů+akademických pracovníků, počet vědeckých pracovníků, oborové FTE, atd.). Vhodným údajem pro vyjednávání cen jsou i data o využívání (např. v kombinaci s FTE).

O zkušenostech s PDA (Patron Driven Acquisitions) modelem v univerzitním prostředí Arizona State University hovořila představitelka konsorcia ze Severní Ameriky. Tento model nejdříve využívali pro akvizici tištěných knih, ale nyní ho preferují pro akvizici elektronických knih. Uvedený akviziční model

přináší řadu výhod – výběr obsahu dle potřeb uživatelů, dostupnost 24/7, výrazné zvýšení statistik využívání.

PDA model byl také tématem prvního workshopu, při kterém se sdílely zkušenosti s tímto akvizičním modelem. Na druhém workshopu proběhla diskuse k obchodnímu modelu „Big Deal“ a jeho další udržitelnosti.

Na konferenci byla představena činnost a plán dalšího vývoje holandského sdružení SURF, které bylo založeno v roce 1991. Jedná se o organizaci, která je svým zaměřením podobná CESNETu, podporuje vysoké školství, vědu a ICT. SURF spolupracuje s holandským konsorciem UKB (13 univerzitních knihoven a Národní knihovna), podílí se na dojednávání licencí, podporuje vývoj a inovace informačních a komunikačních technologií, vyvíjí (na míru šité) portály pro instituce a podporují rozvoj služeb pro lepší zpřístupnění nabízeného obsahu.

Zástupkyně finského konsorcia FinELib ve svém příspěvku informovala o plánovaných změnách ve fungování konsorcia, protože jeho činnost se v současné době jeví jako neflexibilní. Je připravena nová strategie fungování konsorcia na období 2012-2015 zaměřená na revizi akvizičního modelu e-books, na podporu dostupnosti finského obsahu a na dosažení většího využívání e-zdrojů. Klíčovými funkcemi konsorcia zůstává vyjednávání cen a licencí s ohledem na potřeby členských institucí, sledování a vyhodnocování statistik využívání, ERM a podpora zavedení služeb pro lepší přístup k e-zdrojům (Discovery systém). Uvažuje se o nových obchodních modelech (např. Pay per view, PDA), o větším zaměření na přípravu školících a výukových materiálů a zefektivnění workflow. Na další období plánují zapojení expertů do práce konsorcia.

O aktuální situaci se zajišťováním přístupu do e-zdrojů ve Francii hovořila zástupkyně konsorcia Couperin. Kvůli ekonomické krizi se již od r. 2007 nezvyšuje rozpočet, ale ceny za přístup k e-zdrojům neustále rostou. Konsorcium se proto zaměřuje na zkvalitnění vyjednávacího procesu, plánují pravidelná setkání vyjednávačů. Cílem je dosažení lepších služeb za stejnou cenu. Od vydavatelů požadují flexibilní nabídky (malé kolekce, oborové kolekce), které budou pružně reagovat na potřeby uživatelů. Ve Francii se vyvíjí klasifikační schéma pro licence e-zdrojů, upřednostňují FTE. Jejich současnou prioritou je podpora green Open Access a institucionální gold Open Access.

Belgická nezávislá organizace BICfB (sdružuje 6 belgických univerzit) se zabývala porovnáním citačních databází a to jak z hlediska bibliografických dat (obsahu) tak i bibliometrických nástrojů (indikátory, citace). Univerzity se musely v krátkém časovém období shodnout na podmínkách pro výběrové řízení. Zástupci Norska představili nové konsorcium CRISTin (<http://www.cristin.no/>), jehož hlavním cílem je podpora norské vědy. Je národním koordinátorem pro open access, eviduje a archivuje publikační činnost vědců a zajišťuje elektronické informační zdroje pro výzkum. Sdružuje na 142 výzkumných organizací a 100 veřejných knihoven. V současné době mají uzavřeno 26 licencí na 80 databází.

Na konferenci dostávají pravidelně prostor také producenti databází. Ve Vídni se představil JSTOR, který aktuálně nabízí dvě nové kolekce Art and Sciences XI a Jewish Studies Collections. Pro akademické instituce připravují program „Absolvent“ a také nabídku elektronických knih.

Organizátoři konference uspořádali zajímavou prohlídku Univerzity ve Vídni a její Univerzitní knihovny. Vídeňská univerzita (<http://www.univie.ac.at>) byla založena v r. 1365. V současné době

zahrnuje 15 fakult + 3 centra a studuje zde 88 tis. studentů ze 130 zemí. Univerzitní knihovna ve Vídni (<http://bibliothek.univie.ac.at>) je největší knihovnou v Rakousku. Její organizační struktura se skládá z centrální knihovny a ze 42 oborových knihoven, jejichž fond odráží potřeby akademických, vědeckých a výzkumných pracovníků a studentů. Fond Univerzitní knihovny tvoří 6,9 milionů knih, 48000 online časopisů, 10100 tištěných časopisů, 4100 databází. Aktuální počet registrovaných uživatelů činí 83500 a ročně je realizováno 3,9 milionů výpůjček.

Další navštívenou knihovnou byla Büchereien Wien (<http://www.buechereien.wien.at/>). Ústřední Vídeňská městská knihovna byla vybudována jako otevřená knihovna pro všechny, velký důraz je kladen na služby pro národnostní menšiny. Uživatelé mají k dispozici moderní vybavení, studijní místa i místa pro odpočinek, široký volný výběr nejen knih ale i hudebních nebo filmových CD/DVD. Knihovna nabízí pro veřejnost řadu vzdělávacích kurzů i kulturních akcí.

Velmi zajímavá byla také prohlídka knihovny Österreichische Nationalbibliothek, která je největší knihovnou Rakouska a díky svým unikátním sbírkám se řadí k nejvýznamnějším světovým knihovnám.

Tematické zaměření letošního setkání ICOLC přineslo řadu poznatků a inspirací týkajících se zajišťování licencí pro přístup k vědeckým elektronickým informačním zdrojům v ČR.

V roce 2013 se bude konference ICOLC konat ve Vilniju, pořadatelem bude konsorcium litevských vědeckých knihoven LMBA (<http://www.lmba.lt/>).

Zpracovala: Ing. Barbora Katolická, 2. 11. 2012